

Kocsis Gabriella

Kertkapuk mögött

Öreg Tornyi Farkast még falusi tanító koromban ismerem meg, azokban a felejthetetlenül szép években, amikor – utolsónak a faluban – még néptanító lehettem. Hosszú téli estéken gyakran üldögéltem vele a konyhában a nagy cseresznyefa asztalnál az öreg sarokpadon. Tiszteletemre elfújta a cilinderes petróleumlámpát, villanyt gyújtott, mert mindig mindennek megadta a módját. Pohár bor mellett beszélgettünk múltról, jövőről. Olykor hökkön sült perccel vagy lángos is került a bor mellé, ha a menyé kenyeret sütött a kemencében.

Juli ritkán ült le az asztalhoz. Járt-kelt körülöttünk hallgatagon, csak akkor szólt bele a beszélgetésbe, ha az öreg összekevert valamit. Két unokája sámlin ülve morzsolta a másnapra való kukoricát, kicsit neheztelve, mert ha nincs vendég, nem az ő dolguk ez. A sporhelten halkán muzsikált a víz a nagyfazékban. Odakint is csönd volt, télen a kutyák se igen ugatnak.

Késő őszi alkonyatokon, amikor fanyar füst száll át a szomszédok udvarából, és a sötétre váltó panelházak mögött eltűnik a nap, ha lehunyom a szememet, és beszippantom a füst illatát, néha sikerül visszaidézniem a messzi falusi esték hangulatát, és látom, amint Farkas bácsi ballag a hegyről hazafelé, kerülgetve az árokparton égő avart.

1.

Öreg Tornyi Farkas megbecsült ember a faluban. Módos gazda, aki az eszével sokra vitte, s nem sajnálja másoktól sem a jótanácsokat.

A falu közepén lakik, ahogy ő mondja, a központban. Szép ház az övé, nagyobb, világosabb, mint bárki másé. Aprózsalus, sokszemű ablakait nemrég nagy, zöldre festett, redőnyös ablakokra cseréltette át. Mindig ő az első a faluban, aki bele mer vágni az újba. Nem, mintha annyival több lenne a pénze, mint másnak, hanem mert sokféle járva megtanulta, mi mire való.

Már a háza is másként épült, mint a többi. Nincs hosszú tornáca, de szükség sincsen rá, a szobák nem kívülről nyílnak. Ahogy az ember a kis verandáról a

konyhába lép, balról egy tágas szoba. A két redőnyös ablak az utcára néz, így ez nemcsak a tiszta, hanem a világos szoba is. Jobbról a konyhában nem a kamra van, mint szokás, innét egy kisebb szobába lépni. Ebben megmaradt a régi zsalus ablak. Ezt úgyse látják. Ez az öreg szobája. Egyedül él benne, felesége régen meghalt. A másikat a menyé lakja a két lányával. Belőlük áll a család, a három nő, meg az öregember. End-re fia még a múlt télen szerencsétlenül járt, traktorával belefordult az árokba. Ottmaradt holtan. Felesége meg a lányai megsiratták, aztán folytatták a harcot a mindennapi kenyérért. Hébe-hóba segítségért fordulnak a szomszédhoz.

A szomszéd, Nagy Imre agglegény, jó ötvenes, kíváncsi, bogaras, afféle minden lében kanál ember. Gyakran ő is rászorul segítő asszonyi kezekre. Mondogatták is váltig a falubeliek, hogy házasodjanak össze, hisz mindig kettőből lesz egy pár, de egyik se akarja. Az ő dolguk, ők tudják, mért fájnak egymástul, von vállat az öreg, ha az emberek kérdezzétek.

A két lány közül Piroska a nagyobb, tavasszal betöltötte a tizennyolcat. Anyjára ütött, arca is, termetre is olyan nagy, darabos. Ő az anyja kedvence.

A másik kislány Iluska. Tizenöt éves lesz a télen. Sokat olvas, csöndes, halkszavú. Első látásra nem látszik szépnek, pedig kedves arca van. Juli fiút várt nagyon, míg hordta, és hogy lány lett, nem sokat foglalkozott vele. Mintha ő tehetne róla, dohog magában az öreg, s rászól a menyére, ha goromba a kislánnyal.

Öreg Tornyi Farkas szerette mindkét unokáját, de nem nagyon tudta kimutatni. Nem ért ő az efféléhez. Nem mutatta ki szeretetét a fia iránt sem, nem siratta el hangosan, mikor temették. De a falubeliek tudták, mért lett szótlanabb, vállalai mért görbedtek meg egyszerre. Tudták, mert ismerték régtől. Rátartisága, büszkesége még a régi, de mintha nem beszélne olyan magabiztosan az emberekkel.

Több gyereke nem volt az öregnek. Fialább korában erre is büszke volt. Nem etettek öt-hat pulyát, nem szórom szét a földemet, mondogatta a falubelieknek. Felesége, szegény, többször megfordult a bába-asszonynál, kisírt szemekkel, görnyedten járt, és egy éjszaka csöndesen elvérzett. Soká suttoztak akkor a

faluban, de aztán elültek a pletykák. Tornyi Endre asszonyt hozott a házhoz, a gazda továbbra is Tornyi Farkas maradt.

Hanem még egy év sem telt el Tornyi Endre halála óta, szájára vette a családot a falu. Tollfosztóban, szüretkor, masináláskor, amikor összejönnek rokonok, barátok, miről is eshetne szó? Mindig van valaki, akít megcsipkedhetnek fullánkossal nyelvükkel, akin bábész szereiket legeltetik. Mindenki jólértesült, mindegyik tud valami újat, hozzátesznek, feltételeznek, s ami öt perce még kérdéses volt, máris valósággá vált, s másnap az egész falu tudja.

Öreg Tornyi Farkas nem törődik az egésszel. Asszonyoszáj, lefetyel, mondja, s lerázza magáról, mint kutya a vizet.

Hanem ha neki nem is, róla azért szólhat a pletyka. Ezt nem lehet lerázni. Azaz hogy nem is róla, hanem a halott Endre fiáról. Ami majdnem ugyanaz.

Még a nyár elején történt, hogy az idősebbik Varga lánynak gyereke született. Vargáék fönt laknak a hegyen, szép gyümölcsös kert közepén. A tiszta levegő, a nyugodt élet olyan szép lányokat termelt ott, hogy öröm nézni. Gizi az idősebb, Magda a fiatalabb. Gizi magas növésű, vékony lány, válogatott a legények közül. Nem akart kisebbhez menni. Addig válogatott, míg elmaradtak mellőle a kérők. Az évek múltak, és Gizi már nem válogathatott. Meghásodtak a korban hozzávalók. Rátarti lány volt, nem látszott rajta elégedetlenség. De a húga mellől elmarta mind a kérőket.

Sokat nem látták abban a nyárban, elbújt az emberek szeme elől. De hát titokban nem maradhat semmi. Egy napon elkezdtek suttozni, hogy a Varga Gizinek gyereke lesz. Szájtátva fogadták a hírt az asszonyok, kéjes kárörömmel adták tovább. Senki sem tudta, ki a gyerek apja, találgatni tudták csak. Szóba jött ez is, az is a faluból, meg a szomszéd faluból is, de biztosat senki nem tudott. Gizi meg hallgatott. Ám a vajúds sűrű kínjai között kicsúszott a száján a jajki-áltás: Endri, Endri, mit tettél velem? A bábaasszony szétvitte a hírt, és egyszerre

nyilvánvalóvá vált, hogy Tornyi Endre mért járt olyan sűrűn a pincéjébe.

Hát most fia lett a Varga Gizinek. Azt hitték, ezután lehaltott fővel jár, megjuhászodva. De Kisasszony napján úgy ment a templomba, kevélyen mosolyogva, erőtől duzzadón, hogy a férfiak rajta felejtették a szemüket, az asszonyokban pedig bennrekedt a szó a megbotránkozástól. A gyermeket az Endre névre keresztelték, s ebből is látszik, hogy csakis a Tornyi Endre lehet az apja.

2.

Kapatos Kiss Jani felesége ma reggel korán kel. Kilép a tornágra. Nagyot nyújtózkodik, megigazítja fején a kendőt, és a szemközti lévő Tornyi-ház felé pislant. Látja, hogy az asszony, a Juli most szórja a baromfiaknak a szemet, röpköd, tolakszik körülötte az aprójóság. Kissné fejében megfordul az este hallott pletyka. Körbenéz, kilép a kisajtón az utcára, meghúzatja szoknyája fölött a réklit, és a hátsó udvarból befelé tartó asszonyra kiált:

– Jó reggelt, Julis! Hát hogy szolgál az éccakai nyugodalom? – s kérdésében benne van az is, hogy bizony Julis, te már nyugszol csak éjszaka.

Pótári Anna: Füfelők, a ZALA'ART 2000 című kiadványból

– Köszönöm szomszédasszony – felel Tornyiné, lábáról a ráragadt sarat piszkálva – bizony nem sokat aludtam, hasogatott a derekam.

– Hát bizony, fiatalabb már nem lesz az ember – szól újra Kissné, s magában még hozzáteszi: pedig az urad is a fiatal szerette. – Hát a Gizihöz mit szól? –

fúzi tovább a szót, és mert kiabálni nem akar, közelebb megy a kerítéshez.

Tornyinénak nem kell mondani, milyen Giziről van szó, rögtön tudja, hogy Kissné a megesett Varga lányról beszél. Vállat von:

– Hát mit szóljak? Jobban tette volna, ha szőlőt kapál inkább.

– Úgy ám – könyököl a kerítés vasoszlopára a másik asszony.

Megered a nyelve, mondja, mondja, amit az este hallott, óvatosan kerülgetve a fő témát. Nagyon böki a csőrét, meg kellene valahogy mondani, mit hallott a bábaasszony a Gizi szájából. Már épp neki akar kezdeni, amikor Tornyi Farkas lép ki a házból, s rápirít a menyére:

– Szép dolog is korán reggel pletykálgodni, miközben a család várja a reggelit – így mondja mindig, miközben, szeret szép szavakat használni, nem akárci ő.

– Gyere Juliska, mert megyek a hegyre.

– A Varga Giziről beszélgettünk – mondja Kapatos Kissné, akinek a begyében még benne van, amit ki akart mondani, és minthogy Juli bemegegy a házba, az Öreg Tornyinak kell elmondania. – Hallotta-e, hogy hívják a Gizi fiát? Endrének! – vágja ki diadalmasan, lesi a hatást az öreg arcán.

Tornyi Farkasnak csak a szemén látszik, hogy megértette. Dühös morgással felel:

– Mondtam már, álljon odébb, míg jódolga van.

Kapatos Kissné megfordul, elégedett. Megmondtam neki, mondja magában, kárörvendőn néz körül, amint becsukja maga után a kiskaput. Dudorászva megy hátra, jókedvében szélesre tárja a kamraajtót.

Öreg Tornyi Farkas szótlanul szel a kenyérből. Még a kutyájának is elfelejt dobni. Befalja az ételt, szótlanul löki félre a tányérat. Leveszi a pincekulcsot a konyhaszekrény tetejéről, tarisznyájába kenyeret tesz, és elindul a hegyre. A menyé bámulva néz utána. Úgyan mi ütött ebbe, hogy egy szót se szól? Elégedetlenül mormol még néhány szót, fejszóvalva megy a szobába lányait keltetni:

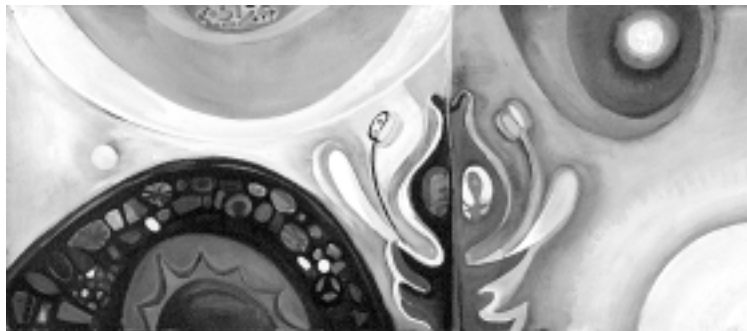
– Hé, Piroska, Iluska, ideje fölcühölnödni! Keljetek, mert megeszi a kertet a gaz!

Öreg Tornyi Farkas eközben ballag a hegyre. Idestova hetven éves lesz, nem olyan fürgén rakja a lábát, mint még csak pár évvel ezelőtt is. Hiába, hetven év nem csekélység, ha az ember meggondolja, miken ment keresztül. Azt mondják rá, jól bírja magát, de ő azért érzi, hogy nehezebben jár keze, lába. A hordómosás se neki való már, de hiába, nincs, aki megtegye helyette. Juli nem ér rá, a két lány meg gyöngö hozzá. Azt reméli, hamarosan férfi áll a házhoz, Piroska férhezmegy, akkor majd az ő válláról is lekerül a munka neheze.

Felér a Toronydombra. Innen már látszik a kukoricás, amin túl a hegy, a pincesor kezdődik. Kalapja alatt megtörli homlokát, pedig nincs is meleg. Korán van még. Mitől lett mégis melege? Megfordul, hogy menjen tovább, s egyszerre észreveszi, hogy éppen a Varga Gizi kapuja előtt áll. Önkéntelenül is fülel, nem hall-e gyereksírást. Egyszerre megint le kell vennie a kalapot a fejéről, hogy megtörölje verejtékező homlokát. De meleg van, sóhajt föl, és lépked tovább.

Ilyenkor ősszel a legszebb a hegy. Nagyokat lehet szippantani a tiszta levegőből, szinte szúrja az ember tüdejét. Messze a szomszéd, nem hallatszik ide a mindennapok zaja. Nincs káraló baromfi, aprójószág, nem zörögnek a kocsik, szekerek, csönd van mindenfelé. Csudálatos az, mikor az ember a hosszú gyaloglás után kirakja a padot vagy a kisszéket a pincaajtó elé, szív egy kis bort a héberbe, és amíg pihen, lassan iszogatja. Méhék, darazsak döngicsélnek körülötte, minden csupa zöld, és el lehet gondolkodni a világ dolgairól.

Csupa harmat még a fű, cseppekben csillog mindenfelé, ahogy rásüt a reggeli nap. A nehéz bakancson

Haraszi László: Virág, a ZALA'ART 2000 című kiadványból

nem hatol át, leperegnek róla a harmatcseppek. A pincéknél már nincs út, a kaszálón át jár a szekér. Csak keskeny ösvény vezet a fűvön át a pinceajtóig, meg onnan a kerthez, szőlőhöz.

A nehéz faajtó nyikorogva tárul. Dohos borszag ömlik a nyirkos sötétségből. Öreg Tornyai Farkas kihozza a kisszéket, leül rá. Hátát a napsütötte fehér pincefalnak támasztja. Előtte, a kecskelábú, rozszant asztalon tele pohár piros bor. Nem pihen meg mindjárt, egy ágdarabbal lepiszkálja bakancsáról a ráragadt agyagos sarat.

Felnéz a gyümölcsfákra. A szilvát már leszedték, egy-két későn érő apró gyümölcs van csak rajtuk. A dió is potyog, halk koppanással ütődik a földhöz. De a kaszáló szélén a nagy lasponyafa, az teli. Olyan jó gyümölcs fán nem terem, mint az. Gyakran visz haza egy-egy tarisznyával. Kemény és zöld még, amikor leszedi, kell neki pár nap, amíg megpuhul, megbarnul. Akkor aztán olyan finom, de olyan!

A lányok nemigen szeretik. Azt mondják, maszatos, és köpködni kell a magját, nem úgy, mint a baracknak, körtének. De ő már gyerekkorában is szerette. A fát még nagyapja ültette. Emlékszik jól arra az időre. Rég volt, nagyon rég. Talán azért szereti öreg fejjel is ezt a gyümölcsöt, mert a fát is szereti. Obsitos katona volt az öreg, ma is megvan az obsitlevelé a sublótban összecsavarva. Elmúlt negyven éves, amikor hazakerült. Sokszor mesélt neki a katonáéveiről. Akkor már rogyant vállú, rozszant térdű, fáradt öregember volt. De mesélni, azt nagyon szeretett.

Ő meg de szívesen hallgatta! Kézenfogva jöttek ki ide a hegyre, egész úton mesélt a nagypapa. Ő meg csillogó szemekkel itta ezeket a meséket. Elhitt mindent, amit az öreg mesélt neki. Azóta tudja már, hogy sok mindent kiszínezett, sok mindent hozzátett, hogy unokája kíváncsiságát kielégítse.

Ő is sokat mesélt az unokáinak, főleg a kisebbiknek, Iluskának. A nagyobbik az anyja szoknyája mellett nőtt föl, de Iluska gyakran menekült az anyai pofonok elől nagyapja térdei közé. Ő szeretett is mesélni. Csak hát... Lányok ezek, nem érdeklik őket a katonadolgok, háborúk. Pedig kettőt is átélte. A lányok inkább a meséket szeretik, abból is inkább a boszorkányosat, tündéreset, királylányosat. Akárhányszor látta őket rossz, régi függönydarabokkal a fejükön, ahogy eljártsszák az

ő meséit kis barátnőikkel. Ha legalább az egyik fiú volna!

Az Endre gyerek is, de helyes pofa volt kiskorában! Őt bezzeg érdekelte minden. Akkor meg idő nem volt a mesére. Na, mindegy most már, így alakult a dolog. Azt úgyse éri meg, hogy Piroskának vagy Ilusnak fia legyen, akinek ő még mesélhet. Igaz, karácsony előtt tölti be a hatvankilencet. Csak ez a nehéz élet, a temérdek munka teszi, hogy ennél többnek látszik.

Fölhajtja maradék borát. Kicsit tünődik, igyon-e még, aztán nehézkesen föláll, belép a pincébe. Leakasztja az ajtó melletti szögéről a kék munkakötényét, maga elé köti. Odalép a kotlához. Majdnem üres. Söhajtva veszi föl a vödört, és elindul a kútra. Egyik kezével a kereket tartja, másikkal kivesszi a teli edényt a kávéra. Meglazítja a láncot, és kiönti a vizet. Karját csípőjéhez szorítja, ahogy viszi a pincéhez. Jó volna még egy vödör, kevesebbet kéne fordulnia. Volt is egy valahol, de kilukadt, nem lehet vízfordáshoz használni.

Rözsét tördel, tüzet gyújt a kotlában, hadd melegdjék addig is, míg meghordja. Nehéz nap előtt áll, hordót mosni nem gyerekjáték. Ha nem mossa ki jól, tönkremehet a bor. Szégyen lenne, még ki is beszélnek.

Amikor harmadszor ereszti lefelé a vödört a kútba, az öreg arcát pillantja meg, pinceszomszédját. Ritkán jön át egy kis beszélgetésre, inkább csak késő ősszel, szüret után, amikor ráérnek leülni a gazdák a vasárnapi, rövid délutánokon egy üveg újbor mellé. Csodálkozik is, hogy ilyen dologidőben zavarja.

– Maguk felé nincs tán munka? – kérdezi, ahogy a jónapotot kicserélték.

– Van, hogyne vóna – feleli a szomszéd komótosan, s cseppet sem haragszik a kérdésért. – Csakhogy van egy kis gubanc.

– Beteg tán a macska? – próbálja tréfával elütni öreg Tornyai Farkas az előző kérdés élet. – Vagy az asz-szony haragszik?

– Hagyja el szomszéd – sóhajt a másik –, nem azért gyüttem. Baj van.

– Ba-aj? Sosem lehet akkora, hogy segíteni ne lehessen rajta – bölcselkedik öreg Tornyai Farkas –, kerüljön beljebb hát.

Otthagyják a kutat a leeresztett vödörrel, ráér az, ha baj van, bemennek a pincébe. Ha vendég van, le kell ültetni, meg kell kínálni borral, tenni, hogy nem sürgős a dolog.

– Jó bora van, szomszéd.

– Kóstolta maga ezt már máskor is. Csak tán érettebb, mint a tavaszban volt.

– Hordót mos, vagy permetelészön köll a víz?

– Hordót mosok, itt a szüret, mire mindennel végzek egyedül. De hát mondja, mi a baj maguknál?

– Nálunk-e? Nálunk semmi. De magának szomszéd, jó lenne körülnézni egy kicsit.

– Körülnézni, azt mondja? Aztán mifelé? Nincs az én portámon semmi körülnézni való – nehezelt meg a figyelmeztetésre az öreg. – Elvégzem magam meg a fehérszék, ha nincs is már fiam, azér a munka megy! – és magasra tartott fejjel fölhaltja a borát.

– Hát iszen – vakarózik Garca Mihály –, éppen ez az, tuggya.

– Nyögje már ki, jóember, mit akar! – mérgeledik a gazda, s pohara nagyot koppan az asztalon.

– Jószándékkal gyüttem... Csak szólni akarok... A feleségem is mondta... Mer nincsen fia, de... azt beszél, hogy... unokája... az még egy lett... tuggya...

– Asszonyfajta szokott csak pletykálni – keményedik meg az öreg Tornyai hangja – azt hittem, emberek közt nincs helye az ilyesminek. Férfiember nem törődik a locsogással. Ígyék inkább még egyet. Aztán verje ki a fejéből az efféle bolondságokat. Elül a pletyka hamarosan, biztos lehet benne.

– Szóval azt mondja, nem igaz? Járjon utána szomszéd, aszondom, mert úgy beszél... szóval ... hogy... ez való...

– És ha úgy van, mi köze hozzá bárkinek – áll föl mérgesen az öreg –, az a lány maga kereste a bajt, álljon is elébe! Három napig csoda lesz, aztán elhallgatnak róla.

– Én... csak... tuggya... szóval azér gyüttem, hogy... ez bizonyos... de mán menek is, na Isten áldja, szomszéd. Hát szóval... akkor...

– Isten megáldja. Azért köszönöm, hogy szólt.

Az ördögbe! Hogy már a férfiember is belemártja magát mindenféle pletykába, ez már sok! Gyerünk a félbemaradt munkához!

Jó óra múlva ül csak le pihenni. Nehezen szedi a levegőt, sajog karja, válla. Takarítani is kéne. A viaszkos vászonnal letakart, kecskelábú asztalon ujjnyi vastagon áll a por, a pince földjén fűrészpor, forgács. Rág a pöle, néz föl a gerendákra, csak tudnám elkapni egyszer. Fúrge karok, lábak kellenének hozzá. Nehezen áll föl, ágsöprű után kutat az ajtó mögött, és söpörni kezd. A venyigével sok a szemét, de hiába, ez ad jó lángot, hamar zubog tőle a kotlában a víz.

Motorzaj üti meg a fülét, közeledik. Nem néz ki rá, tudja, ki lehet. Keresztesék fia szokott erre jönni az ebéd utáni időben. Egyedül neki van motorja a faluban. Gyakran hallja, amint túráztatja mindenki fülehallatára, fölöslegesen sokáig, aztán föl pattan rá, és öszszevissza száguldozik a járdákon, az utcán. Örül, ha látja, hogyan szaladnak előle a gyerekek. Na meg utána.

Most is vad iramban jön. Porzik utána az út, a kékes füsttől meghajolnak füvek, virágok.

– Menj bolond, menj csak – gondolja Öreg Tornyai Farkas – egyszer úgyis megjáród!

Fia jut eszébe, hangosan gondolkodik tovább:

– Ne hidd, hogy nekem nem jutna motorra, vettem volna a fiának előbb, mint neked vett apád!

Nehéz ügy. Nem akarta a traktort, sehogy se akarta. Szerette volna, ha a fia mellette marad a gazdaságban, együtt szántanak, aratnak. Milyen nagyszerű lett volna megosztani vele a gondokat. De Endrének nem ez volt a szíve vágya, nem lehetett neki parancsolni. Úgy utazott el arra a tanfolyamra, őtőle még el se búcsúzott. Csak Julis tudott róla, meg a lányok. Rettegtek is tőle, mi lesz, ha ő megtudja. Ő előbb nagy haragra lobbant. Aztán lehűtötte magát, nem ment utána korbáccsal, kötéllel, ahogy várták. Tornyai Farkas nem az az ember, aki az indulataira hallgat. Gondolkodni kezdett. Még jó lehet valamire, ha a fiú megtanul traktort vezetni. Hogy mire, még nem tudni. De ha valaki tud valamit, az csak hasznára válik. A fiúval okosan kell bánni, szereti ő a paraszti munkát, csak hát imádjaa a gépeket is. Imádjaa, igazítja ki magát és gyorsabban kezd a keze járnai.

Amíg dolgozik, a fián meg a nagyobbik Varga lányon jár az esze. Igaz lehet-e, amit beszélnek? Szép lány a Varga Gizi, de nem vette észre, hogy a fia eljárna a háztól. Egész nap előtte van a Garca szomszéd óvatos beszéde, meg a Kapatos Kissné kárörvendő tekintete.

De megkeményíti magát. Csak nem fog mindenféle pletykának bedőlni?

4.

Sárgul már, barnul már a levél a fákon, ritkul a fű, sűrűsödnek az esték. Tejfehér köd borít utakat, hegyeket, sokszor egész nap föl sem száll. Nagy baj ez dologidőben, mert lassabban megy a munka. A szüret ugyan lefogyott, a mustot is előtötték, de bőven van mit tenni a határban. Szedni kell a krumplit, törni a kukoricát, szántani, vetni az őszi árpát, búzát, még egy jó hónapig minden kéznek hajnaltól estig járnia kell, hogy a kinti munka elfogyjon. Nem is ér rá az ember vasárnap sem, pedig a pap minden alkalmat megragad, hogy kiprédikálja az emberek Istennek nem tetsző viselkedését. Hát nincs-e megírva, hogy az úr napját megszenteljed? És mit csinálnak az emberek? Mise helyett a hegyre mennek dolgozni, vagy otthon, a ház körül végzik az elmaradt munkákat. Kocsiba, szekérbe nem fognak be, mert annyira azért megtisztelik a vasárnapot, de az nem akadály, hogy bebújjanak pincébe, padlásba, és ahol nem látják, tegyék a dolgot.

Csak az asszony nép nem ért a szóból. Mert egy héten egyszer muszáj megmutatni magukat az ünneplő ruhában. Meg aztán hol lehet mostanában beszélgetni kicsit, ha nem mise után a templomkertben? Mert ugye télen bőven van alkalom a tollfosztókban vagy kukoricafosztáskor, de ilyenkor mindenki fut a saját dolga után, a vasárnapokon kívül még a köszönés is ritka, nemhogy a beszélgetés.

A lányok is találkozni mennek a templomba. Nyolc órakor van a beharangozás, de ők már a második harangszókor, fél nyolckor ott állnak a kőkereszt körül, és összedugott fejjel, kuncogva nézegetnek hátrafelé, hogy jönnek-e már a legények.

Jönnek azok is, öltönyben, divatos cipőben, fényesre olajozott hajjal. Esetlenül lépkednek, mert kezük lábuk nem sétáláshoz, hanem nehéz munkához, kaszanyélhez, puttonyhoz, zsákhordáshoz szokott. Ott állnak kisebb csoportokban a templomkert kapujában, időnként hangosan fölnyerítenek, teszik, hogy nem törődnek a lányokkal. De beharangozáskor úgy tódlanak az ajtóhoz, hogy elvegyüljenek közöttük, és a nagy szorosságban alattomban meg-megcsípkedik őket. Tehe-

tik, ilyenkor a lányoknak nem lehet visítani, ha nem akarják, hogy a felnőttek megbotránkozzanak.

Legtöbben a kismisére mennek, mert ennek egy óra múlva vége van. A tízórás nagymise nagyon hosszú, majdnem dél van, mire hazaér az ember. Arra csak az öregasszonyok járnak, meg akiknek nem kell nagy ebédet főzni. Mert vasárnap megadják annak is a módját. Baromfit vágnak, kacsát vagy tyúkot, vagy előveszik a disznóöléskor eltett húst. Többször nem esznek húst a héten, legföljebb hétfőn, ha marad a vasárnapból.

Öreg Tornyai Farkas rég leszokott a templomba járásról. Húsvétkor még elmegy a fáltámadásra, karácsonykor az éjféli misére, de ez minden. Nem lopok, nem hazudok, nem paráználok, szokta mondogatni, embert nem öltem még a háborúba se, mi bűnöm lenne? Amíg bírja a két kezét emelni, nem ér rá haszontalan dolgokkal foglalkozni. Na meg nincs is jóba az Úristennel, mióta a fiát elvesztette. Őneki a vasárnap is majdnem ugyanolyan nap, mint a többi, legföljebb ebéd előtt megborotválkozik, ebéd után pedig ledől egy kicsit pihenni.

– Ledült a papa – vihognak ilyenkor a lányok mosogatás közben, ismételve nagyapjuk méltósággal ejtett szavait, és sietnek, hogy le ne késsék a mozit.

Ez a vasárnap is ugyanúgy indul, mint a többi. Hajnali harangszókor már mindenki ébren van. Öreg Tornyai Farkas sem lustálkodik. Nem szokta ő a heverészést. Amint létre tér, ledobja magáról a nagy dunyhát, és kikászálódik az ágyból. Szélesre tárja az ablakokon a zsalut, beakasztja a kampókat. Enyhe szél csapja szembe. Nemsokára virrad.

Kicsit szöszmötöl még öltözés után, aztán hátrabattyog az árnyékszékre. Megelégedetten néz körül az udvarban. Tegnap este tisztára söpörte az istálló meg a pajta elejét, rendet rakott a favágítón, megszőgelte az ól oldalát. Bárki körülnézhet, látszik, hogy van gazda a háznál.

Amíg Juliska reggelit csinál, elsöpri a járdát meg az utcát. Legtöbbször szombat délután szokta, amikor a csorda már hazajött, de az este a szokásosnál több dolgot adott az udvar.

Hosszú nyelű ágsöprűt fog a kezébe, és indul a kapu felé. Gumicsizmája orra elől az aprójóság riadtan menekül.

Nemigen van mit söpörni a járdán, az utca se piszkos, de azért úgy szép az, ha meglátszik rajta az ágsöpűrű nyoma. Ha jönnek a népek a templomba, megszólnák, ha nem látnák az utca mindkét oldalán egyformán a félköríves porsugarakat. Igaz, aki erre jár, nem az utcát vagy a járdát, hanem az árokpartot nézi. A kisebbik unokája, Iluska végig a kerítés hosszában beültette százszorszéppel, nefelejccsel, meg más efféle apró virággal. Isten tudja, mi jött rá arra a gyerekre, az anyja mulatságból megengedte neki, senki nem gondolta, hogy ez lesz belőle. Így aztán nemcsak a kiskert, de a kapun kívül az árokpart is csupa virág Tornyiék háza előtt. A szomszédok először kinevették, főleg a Kapatos Kissné csúfolódott, hogy lesz mit legelni a zsiabáknak, de mikor látta, milyen szép lett, gondolt egyet és rózsabokrot ültetett a hídja mellé. Persze, ez nem maradt meg, hogy is maradhatott volna, nekiment annak a disznó, a marha, le akarta legelni a postás számára, és ami megmaradt belőle, letörték a gyerekek hazafelé jövet az iskolából.

Szép idő van, csillognak a porszemek a kelő nap fényében. Öreg Tornyi Farkasnak még sincs jó kedve. A menyére haragszik, Juliskára, aki tegnap reggel a városba ment. Na nem azért, elmegy ő máskor is, szombatunkint tyúkot, miegymást visz a piacra. De most úgy jött vissza, hogy nem lehetett ráismerni. Levágatta a haját! Sőt, be is bodorította! A szép nagy kontyát kosarában hozta haza selyempapírba csomagolva. A lányok visítottak a meglepetéstől, és rögtön követelőzni kezdtek, ő azonban megdühödött. Mert minek ilyen haszontalanságokkal az időt tölteni? Mindegy az, jól áll neki vagy sem, ha valaki idestova negyven éves lesz, a családjával törődjön, ne vigye, hanem hozza a pénzt a házhoz. Nem gondolta volna, hogy a menyje ilyesmire képes.

Magában morgolódva megy be a házba. A sültpaprika ott gőzölög az asztalon, ma tojást is ütött rá a menyje. Fene jól megy minálunk, morogja az öreg, de azért jó étvágygal meri rá a krumplira a tojásos paprikát.

Miközben apósa eszik, Juli fölkészíti az ebédet. Fürgén térül-fordul, fürgébben, hangosabban, mint máskor. A tyúkot már tegnap este fölpucolta, most zöldséget tisztít, krumplit hámoz, paradicsomot passzíroz. A tésztát majd megsüti mise után.

Mert Juli ma a templomba készül. Egyre gyakrabban megy, mostanában szinte minden vasárnap. Sőt, mióta elkezdődtek az októberi litániák, néha este is szakít időt, rábízva a munkát a lányokra. Ha kérdezik, mire jó ez a hirtelen jött nagy vallásosság, csak a válait vonogatja. A lányok egykedvűen nyugtázzák, hogy öregszik tán az anyjuk, azért lett vallásosabb. De az öreg tudja, hogy negyven év még nem öregség, s gyanakodik. Juli egészen kivirult az utóbbi időben. És most ez a haj is... A múlt héten hallotta, hogy Juli a kántorral nagyon jól tud együtt énekelni, s úgy hírlik, nemcsak az orgonaszó alatt értik meg egymást... Hát igen, bólintgat magában az öreg, a kántor aztán ért az asszonyok nyelvén.

Az ötvenes évei elején járó kántor nem szép ember. Inkább alacsony, mint középnövésű, de kerek, kopaszodó fejében az apró kék szemek élénken csillognak. Mindig jókedvű, tréfálkozó. Mise előtt, ha kiöltözve, frissen végigmegy a templomkertben várakozó asszonyok között, mindenki mosolyogva néz utána. Legtöbb asszony ilyenkor a saját mogorva, gondtól-munkától korán vénülő, ritkán mosdó urára gondol.

Tornyi Endréné helye a harmadik padban van, oda igyekszik. Hosszúkat lép, fejét feltartja. Mindenfelől irigy pillantásokat vetnek rá. Tegnap végigszaladt a hír a faluban, így senki sem csodálkozik, hogy a feje nincs bekötve, s ünneplő kötényt se hordja.

A cipészné dühösen pillog át a túlsó padból. Ő akarta először megcsináltatni a haját, az urától ki is könyörögte. Csak az alkalmas időre várt, gondolta, ha előbb nem, karácsonyra meglesz. Előre somolygott magában, milyen lesz, ha meglátják. S most itt van, Tornyi Endréné megelőzte! Nem csináltathatja meg a haját, még azt mondanák, Julist utánozza. Semmiképpen sem. Talán húsvétra, addig kibírja kendősen, úgyis itt a tél.

A szabó felesége, aki híres a dús hajáról, s még ötvenkét évesen is koszorúban hordja a fején, mint valami fiatalasszony, gőgös tekintettel néz körül, és hátrébb húzza fején a kendőt. Hadd lássa mindenki, hogy az ő hajánál nincs különb a környéken. Kapatos Kiss Jani, aki együtt szokott a kántorral inni meg danolni, és vasárnaponként a kórusba megy, hogy onnét eressze ki azt a kissé borízú, de jó vastag hangját, dühösen gondol a feleségére, akinek vékony kontyából mindig kilóg a hajaszála, és a kendője örökké félrecsúszik. Ne-

ki bezzeg nem jutna eszébe, hogy valamit is adjon magára.

Pedig egy hét alatt összegyűlik annyi tojás az udvarban, hogy telne belőle fodrásra is. Igaz, hogy ő gyakran meg szokta dézsmálni a sublóba rakott pénzt, de a kirilejzumat, egyszer nem vinne pénzt a kocsmába, elvégre az embernek barátai is vannak. Meg is mondja ebédnél az asszonynak, ne csak Tornyinét bámulják az emberek.

Kapatos Kiss Jani azt gondolja, hogy a hajjal együtt az asszony is megváltozik. Pedig hát... Azért csúnya az asszony, mert mindig zsémbes, rosszkedvű. Ha az ura italos, márpedig majdnem mindig az, feleségének nincs kedve főzni, csak mondogalódik magában, és a kertet kapálja. Ezért aztán ritkán esznek jó ételt. Egvedül a vasárnap a kivétel. Nem megy misére, az ura ügyvis ott van, otthon süt-főz, egy héten egyszer megcsillogtatja főzési tudományát. Ha dél körül az ura hazajön, mielőtt elmegy a hegyre, józanul megeszi a vasárnapi ebédet. Olyankor kedves az asszonyhoz, dicseri a főztjét.

Kissné most is otthon van. Az ebéd majdnem kész, a mártásnak kell rotytanni még egyet. Az urát csak jó negyedóra múlva várja, nem szokott sietni a templomból. Hirtelen árnyék fut az ablak elé. Kissné felpillant. Nem, nem ide jönnek. A szomszéd Juli siet a járdán, de nem hazafelé. Inkább, most látja csak, onnan jön ki, és néz a házuk felé, nem látja-e valaki. Nincs mitől tartania. A lányokat elzavarja minden vasárnap a misére, a papa meg valahol hátul kalamol. Kissné nézi, hova megy a Juli loppal, szemével követi az ablakon kihajolva, míg el nem takarják a házak. Csudálkozik. Minden asszony ilyenkor az ebéddel van elfoglalva. Egyszerre eszébe villan, hogy még nem jönnek a népek, Juli meglépett korán. De hisz akkor titokban megy valakihez! S máris találgatni kezdi, kihez megy a Juli arafelé. Az alvégen nincs özvegyember, agglegény egy se. Azazhoggy ott lakik a kántor! De Julis, ez az erős, nagy darab asszony, meg a kerekfejű, pici kántor? Fura gondolat. Ámbár, mért ne? A kántor jól él a faluból, te-metés, esküvő, mind hoz a konyhára, na meg földje is van. Tornyinét meg mi köti az apósa házához? A lányai egykettőre férjhez mennek, mit csináljon egymagába.

Az ura biztosan meg tudja neki mondani, mi az igazság, jóba van a kántorral.

Még be se lép a házba a Jani, máris nekiront a kéréssel:

– Igaz, hogy elveszi a kántor Julit?

– Bolondokat beszélsz – mordul rá az ura, és leül az asztalhoz.

Étvágygerjesztőnek egy-két kupica pálinkát küld le a gyomrába. Kissné felhagy a faggatózással, és sietve találja az ebédet. Holnap kukoricát törnek Csuti Kiss Páléknál, lesz mit megbeszélni az asszonyokkal. Mert az ura hiába mondja, hogy a kántor nem evett gombát, ő látta, amit látott.

5.

Karácsonykor megvolt a nagyobbik Tornyilány esküvője, egy asztalos legény vitte el a szomszéd faluból. Piroskának nemigen akarózott férjhez menni. Jól elvult az anyja szoknyája mellett, nem kelt hajnalban, nem volt sok dolga, az anyja nagyon megkímélte. Az asztalos mellett nem lesz ilyen élete. De menni kellett. Árva lány nem nagyon válogathat, akkor megy, amikor jönnek érte.

Öreg Tornyifarkas nem akart nagy lakodalmat.

– Nem hívom meg az egész falut, én se igen jártam sehova – mondogatta.

– De papa, a Tibi az egész rokonságát hozza – méltatlankodott Piroška –, gondolja meg, sok vendég, sok ajándék.

– Rokonunk nincs sok, lányom, a nászékon kívül csak azt hívjuk meg, akinél mi is voltunk. Ne potyázzon nálam senki. Ami köll, megkapod hazulról. Nem mindegy, ki adja?

Ám ekkor közbeszólt Juli:

– Má még azt gondolják, nekünk nem telik! A Berki Katinak hatvan vendég lesz a lakodalmán, annyit mi is elbírnunk. Azér van két hízó az ólban. Kacsát is hagytam bőven. A loppal kelt csirkék is épp rántani valók. Maga most ne zsugoriskodjon – és kemény lépésekkel járt a konyhában, cipője kopogott a kövön.

– Egybenyitjuk ezt a három helyiséget, majd a nyárikonyhában főzünk. Azt is be lehet fűteni.

Így történt, hogy Piroskának nagy lakodalmá lett. Egy hétig sütöttek-főztek előtte, s utána még jó egy hétig éltek a maradékokon.

Egy pár kézzel kevesebb lett hát a háznál, nemhogy megszorodott volna. Öreg Tornyi Farkas úgy akarta, hogy férfi kerüljön a házhoz. De Piroskára szükség volt az asztalos házában, ahol az urán kívül csak annak apja és nagypapja lakott.

6.

A hosszú téli estéken öreg Tornyi Farkas leginkább a konyhában ül, a sarokpadnak a tűzhely felé eső végében, és csavargatja a rádiót. Mostanában kapott rá a hallgatására. Korán megetet, aztán csak üldögél a meg-szokott helyén, mi mást is csinálhatna? Juliska az edényekkel zörög, s ha végez a munkájával, leül varrogatni.

Ő se igen szól, mi beszélni valójuk is lenne? Iluska olvasgat, ez olyan lány, hogy szereti a könyveket. Néha olvas is föl valamit, ami különösen tetszik neki. Ilyenkor mindig az öreghez fordul, sohase az anyjának mondja. Julit inkább zavarja a lánya hangja, szívesebben elvan magában. Az öreget idővel meg a csönd kezdte zavarni, ezért vette a rádiót. Nem lehet némán üldögélni egész este, mondta a menyének, mikor az szóvátette az újfajta hóbertot, a kukoricamorzsolás nem szórakozás. Le nem fekhetik hét órákor, mert az ágy még hideg, Julis csak vacsora után tudja a sindőt a sütőbe tenni. Amíg az átforrósodik, s a párnákat fölmelegíti, elmúlik nyolc óra. Arra nem gondol, hogy a szobáját fűteni is lehetne, nem szokás ilyesmire pazalni a fát. Nagy munka az erdőről annyit is hazahozni, ami a konyhára elég. Még az ősszel hallotta, hogy az elnök fűrészpont hozatott, hogy olcsón fűtse a tanácsot, de neki fogalma sincs, hogyan éghet az. Azt mondják, újfajta kályha kell hozzá. Lehet, hogy jövőre utánanézz, mert jobb lenne egyedül a szobában rádiózni, mint itt a két szórtan asszonyt is elviselni mellette.

Az a gond is gyötri, hogy mi lesz tavasszal a földekkel. Tavaly az Endre halála után traktorral fölszántották, elboronálták jóvátételként. Nem mintha jóvá lehetne tenni valamivel is, ami történt. El is vettette velük, egy részét gabonával a jószágnak meg lisztnek, a többit kukoricával. Azt Juli meg a lányok megkapálták. Aratásra, masinálásra segítséget fogadott, a többit elvégezték ők maguk. Még szerencse, hogy az asztalos

olyan készséges ember. Ő meg a Nagy Imre fölszántottak, a vetést a csoport kérésre elvégezte, persze már fizetni kellett érte. De hogy most tavasszal mi lesz, azt csak a Jóisten tudja. Az embernek természete, hogy hamar megfeledkezik a más bajáról.

Kemény a tél. A hó úgy belepi a falut, hogy a villanyoszlopokon meg a kerítéseken kívül minden fehér. A házak meszelt fala is beleolvad ebbe a nagy fehérségbe. Csak az merészkedik ki havat tiporni, akinek nagyon muszáj. Leginkább a postás hordja a híreket, neki ilyen csikorgó időben is menni kell. Na meg a boltban jönnek össze az emberek délelőttönként, ha a kenyeres szánra vagy kocsiára várnak. A jövő hétre teherautót ígértek a központban, azzal hamarabb ideér a kenyér.

A kenyérvárás a férfiaké. Télen ők járnak a boltba, nem az asszonyok, mert ilyenkor ráérnek. Na meg a hótaposás is inkább nekik való. Tipródnak egy kicsit, hogy a lábukat fölmelegítsék, rágyújtanak a kemény kossuthokra és elpolitizálnak. Mire az ebéd elkészül, hazakerülnek.

Ezen a hóeséses délelőttön öreg Tornyi Farkas megy a boltba. Nem szokta ő a kenyérvárást, Iluska jár bevásárolni, de a múltkor megfázott, átázott a cipője, s az anyja nem engedi ki a hidegbe.

Komótosan ballag a hóban. Kimegy az utca közepére, mert ott nem csúszik, kezét a zsebébe süllyeszti, és mélyen lehajtja a fejét, hogy arcát védje a hótól. Már ott topog a boltajtóban, veri le lábáról a havat, amikor, kifelé jövet, rákászön az elnök:

– Jó napot, Farkas bátyám!

– Szerbusz, Gergő fiam! – mert itt nőtt föl Pál Gergő a szeme előtt, apját, öregapját jól ismerte, hát persze, hogy most se szólítja másképp, mint gyerekkorába. Attól még tudja, hogy fontos ember, a munkáját is megbecsüli, meg a tiszteletet is megadja, ami jár. A világerő se megy be előtte a boltba, pedig az visszalép, amint őt meglátja. Tanult embert tisztelni kell a tudásért. De az elnök valamit akarhat, mert kilép, s megállítja az öreget is:

– Hogy s mint Farkas bátya? Hát mér nem látni a kultúrban néha magát is? Olyan sok a dolga?

– Mit csinálnék én ott? Jobban érti a rádiót, mint akit a városból küldenek.

– De ez érdekesebb ám – vág vissza az elnök. – Ha eljön a jövő héten, sok olyan dolgot hallhat a falujáról, amit még a rádióban sem tudnak. A falu történetéről

lesz szó. Öreg Tornyi Farkas megcsóválja a fejét. Köszönni is elfelejt, annyira megzavarja, amit az elnöktől hall. Méghogy a rádiónál is jobban? Akármit mond is a Gergő, az nem úgy lehet. A rádióban mindent tudnak, amit csak tudni lehet. Bár igaz, egy ilyen kis faluval ott nem sokat törődnek.

Hogy sok új dolgot mondanak a faluról? Ugyan, mi újat őneki, aki mindig itt élt, még az öregapja is, meg talán még annak az öregapja is. Az ám, üti föl a fejét, s meg is áll útjában. jó lenne tudni, mióta élnek a Tornyiak ebben a faluban? A környéken nincs más ilyen név, mint az övé.

Ezen aztán úgy elgondolkodik, hogy nem szól senkihez, megveszi a kenyeret, hóna alá csapja, és elindul visszafelé.

Rávaló csüttörtökön öreg Tornyi Farkas csizmát húz, megborotválkozik. Egész életében szerette az újat, úgy jó, ha halad a világ, elmegy hát, hadd lássa, ki az, aki okosabb a rádiónál is. Nyugtalan, a szíve is gyorsabban ver. Nem szokta ő a közös dolgokat, világeletében egyedül volt jóval, rosszal. Ami jó volt, magában nyugtázta, ami rossz, magában emésztgette. Emberek közé régen nem jár, nem szokott hát a nyilvánossághoz. Régebben, ha ideje engedte, amit kiolvasott az újságból, és úgy gondolta, megéri, annak mindig utánajárt. De ennek régen vége. Manapság meg kell elégednie azzal, amit a rádióból megtudhat. Itt a legtöbb családnál csak a Szabad Föld jár, egy héten egyszer, vasárnap van idő az újságolvasásra. Őneki ezután az Élet és Tudomány is jár, ha nem is ért meg mindent, azért sok mindent kiolvas belőle. Két hónapja rendelte meg, az elnök beszélte rá, mert tudja, hogy őt sok minden érdekli. Meg hát, ha ő olvassa, azt mondja a Gergő, mások is meg fogják venni.

Minél közelebb ér a kultúrhoz, annál hangosabb a zene. Ha valami rendezvény van, már kora délután kiteszik a hangszórókat az ajtó elé, és egész délután harsog belőle a magyar nóta, táncdal. Igaz, nem hallatszik el úgy, mint a harangszó, végig a faluban, főleg télen nem, amikor becsukódnak az emberek, még pokrócokat is raknak az ajtóba, ablakba, de azért sokan meghallják. Sokszor nem is tudják, mi lesz, mozi vagy más, csak elmennek, hogy a hosszú esték unalmát elűzzék.

Most is ülnek vagy ötvenen a teremben, inkább csak elől van hely. Mitől van, hogy az emberek szeretnek a hátsó sorokba ülni? Hát nem azért mennek, hogy lássanak, halljanak?

Öreg Tornyi Farkas leül az első sorba, báránybőr kucsmáját a térdére fekteti. Egyenes derékkal ül, nem néz jobbra, balra. Zsebóráján – ma ezt is eltette – pár perc múlva hét. Meglátjuk, nem csapott-e be a Pál Gergő – gondolja. Kíváncsisága még nyugtalanságánál is nagyobb.

Az ajtónál mozgólódás támad. Jön a muzeológus, hallja a háta mögött öreg Tornyi Farkas, és odanéz, ahol az ajtónyílásban megjelenik egy fiatal, magas nő. Egyenes lépésekkel megy az asztalhoz, kitergeti a magával hozott papírhalmat, és határozott hangon beszélni kezd:

– Jó estét kívánok! Azért jöttem ide ma este, hogy a kultúrház igazgatójának a felkérésére beszéljek maguknak falujuk történetéről...

Öreg Tornyi Farkas előbb csodálkozik, aztán örülni kezd. Tényleg nem arról hall itt ma este, hogyan kell a földdel bánni, mitől lesz bő a termés. Pedig fölkészült a hozzászólásra is: hogy tudhatná egy városi ember, mit kell a falusinak dolgozni? Szép dolog a tudomány, a rádió is sokat beszél erről, de minden a könyvekbe sincs beleírva. Ő az apjától tanulta a föld tudományát, maga is hozzátett valamit, a legjobb tanító pedig a gyakorlat.

Ám amit most hall, az mindent fölülmul. Hogy már az Árpádok idejében falu volt itt, ha egy kilométerrel odébb is. Hogy állandó adás-vétel tárgya volt a falu, eladták, visszaváltották, elzálogosították, átruházták, hogy a nagy tűzvész idejében mely családok oltottak leginkább, s hogy ezeket a legrégebb dolgokat sárga és piros selyem sodratokon lógó pajzs alakú meg kör alakú pecsétetekkel lezárt oklevelek bizonyítják. De a legjobban akkor hatódik meg, amikor hallja, hogy a tűzvész után újjáépült templomtoronyba beköltözött családjával az új harangozó. Hát így! – kiáltja a lelke mélyén egy hang, ez a válasz a délelőtti gondra. Azért hívják őt Tornyinak, mert őneki az őse volt az a harangozó! Azóta él itt az ő családja! Fontos ember volt az őse, ő vigyázta a tüzet a falu fölött. Azóta voltak kisebb tüzek, de többet nem égett le az egész falu.

Az előadás többi részére már nem nagyon figyel. Minél jobban közeledik az a mához, annál többet tud ő abból. Ismeri a negyvennyolcasok nevét, él a családokban a hagyomány. Az ő nagyapja is, szinte még gyerekként részt vett a harcokban, be is sorozták büntetésből a fegyverletétel után, megjárta Milánót, Tirolt...

...De az igaz lehet, hogy odébb volt a falu valamikor, nem véletlenül hívják a legnagyobb dombot Harangosnak, meglehet, ott volt régen valami harangláb, vagy tán torony is. Azt is mondja ez a muzeológusnő, hogy a Harangos alatt lévő Váró, ami elnyúlik egészen az Árkus-patakig, tulajdonképpen az is Váralja, csak a nép nyelvén változott meg az évszázadok alatt. Akkor tán valamiféle vár volt itt? Bár erről nem szólnak a papírosok, de ő azt gondolja, ahol torony volt, ott vár is lehetett, ha csak egy picike is. El is határozza, hogy az előadás után megmondja ennek a nőnek, mit szól hozzá.

Az előadónő azonban siet. Gyorsan összeszedi a papírjait, és mire az ember meggondolná, már nincs is a teremben. Igaz, várt egy keveset, hogy kinek van kérdése, de öreg Tornyi Farkas még ki se gondolja, mire is kíváncsi hát pontosan, már nincs kitől kérdezzen. Mélyen a gondolataiba merül, csak akkor veszi észre magát, amikor már senki nincs a teremben. Föláll tehát, fölteszi a kucsmáját, és nehézkes léptekkel elindul. Lassan megy, nem sietős hazaérni. Útközben megmegáll, hogy gondolatait rendbeszedje, de azok összevissza kavargognak. Úgy, mint a bor, mikor fölzavarják. Idő kell, míg leülepedik.

8.

A télnek sehogy se akar vége szakadni. Március van, hamarosan itt a Húsvét, mégis olyan hideg az idő, mint február elején szokott máskor. Nehezen várja ember, állat a kikeletet. Tegnap hó esett, meg is maradt, mára meg föltámadt a bőjti szél, zörget ajtót, ablakot. Csak legalább a havat elhordaná! Rosszabb ez a metsző szél a csikorgó fagynál. Beszorul az ember a konyhába, hiába únja már a párás krumpliszagot.

Mert az föl este, reggel. Este paprikásan, reggel csak úgy magába, vágott zsírral, töpörtyűvel, vagy csak egy kis pörccel a tetején.

Most is rotyog a sporhelten, Iluska kavargatja, mert Julis ki tudja, merre jár. Mostanában egyre többször eltűnik, azt hiszi az ember, hogy végzi a dolgát, egyszerűen csak nincs sehol. Jó idő múlva előkerül ugyan, de valahogy semmi nem úgy megy, mint azelőtt. Sokat nyelvel, nemcsak a lányával, de övele is, ha meg nem veszekszik, akkor hallgat. Órákig el tud ülni esténként a dolga mellett, hogy nem szól egy szót. Ha nem lenne a rádió, bizony csönd lenne Tornyiék házában.

Öreg Tornyi Farkas a pincére, szőlőre gondol. Régen járt a hegyen, havas időben nemigen merészkedik a csúszós ösvényre. Meg aztán nincs is minek. Ha elfogy a bor vagy a pálinka, Iluska könnyű lábaival kiszalad, és meghozza, ami kell. Nem szívesen megy, nem szeret cipekedni, de hát nem kell gyakran fordulnia. Öreg Tornyi Farkas szereti ugyan a bort, de csak mértékkel iszogatja. Vendég meg nem sokszor jön a házhoz.

De most úgy hallja, jön valaki. Nagyot csapódik a rugós kertajtó, ahogy a szél kivágja az érkező kezéből. Kemény lépések hallatszanak ki a szélzúgásból. Férfiember közeledik. Erősen kopog az ajtón.

Az elnök lép be a konyhába.

– Jó estét mindenkinek! Hát hogy s mint, Farkas bátya?

– Szerbusz Gergő fiam. Megvagyok lassacskán.

– Látom, dolgozik.

– Ezt a kis maradék vesszőt akarom megfenni. Jön a tavasz, kell a háznál a véka, silinga.

– Nekem is fonhatna egy füleskosarat, Farkas bátya. Én nem tudok, meg nem is érek rá megtanulni.

– Kicsit, nagyot?

– Egy kisebb kéne csak, az asszonynak. A nagyok még meglehetősek.

– Ha tart még az idő, megcsinálom. De ha kikel a tavasz, a jóvó télre marad. Na, de ülj le minálunk.

– Hát Juliska itthon van-e?

– Itt van valahol a ház körbe, majd bejön. Iluska, eridj, szólj anyádnak. De csak tán nem hozzá gyöttél?

– Óhózzá is. Meg magához. Meg ehhez a kis lányhoz.

– Szóval mindenkéhez – bólint az öreg. – Add elő sorjában. Az elnök az ajtóra néz, szemével vidáman odacsippent:

– Akkor kezdjük a vendéggel, akit hoztam magának.
– Föláll, odalép az ajtóhoz, s kiszól:
– Balázs, jöhetsz!

Magas, fiatal férfi lép be az ajtón.

– Ismerkedjenek össze. Szentkirályi Balázs a múzeumtól jött, néprajzzal foglalkozik. Beszélni szeretne magával.

Hát persze. Ha valaki embert keres a faluban, az csak hozzá jöhet. Igaz, hogy ő nem szokott rajzolni, de ezt Pál Gergő is tudja, s biztosan nem véletlenül hozta őhozzá a vendégét. Ezért aztán nyugodtan rábólint a kérésre:

– Szívesen segíték, ha tudok.

A következő egy órában Öreg Tornyi Farkas megtudja, hogy a néprajzos gyűjtő körúton van, most éppen az itteni népszokások érdeklik. Keresztelő, lakodalom, temetés, minden, ami sorsforduló az ember életében. Könyvet akar írni a környék szokásairól, ezért arra kéri, hogy gyűjtsön össze őneki mindent, amit tud. Mondjon el olyan dolgokat is, amiről esetleg azt hiszi, nem érdemes, őt minden érdekli. Persze nem lehet most mindent elmondani. De jön ő többször is a télen, a tavasz folyamán, ha meg nem tudna jönni, levélben is megbeszélhetnek sok mindent. Vállalná-e?

Hogy vállalná-e? Minek kérdez ilyeneket ez az ember? Amióta a múltkor hallotta azt az előadást a faluról, végigjártatta magát a környék minden zeg-zúgán, próbálta kitalálni, mért neveztek el hegyet-völgyet, dombot, rétet úgy, ahogy elneveztek. A Látó-hegy, a Pogány-domb, a Barankó meg a többi nem véletlenül kapta a nevét. A Bagóvári-tetőn sincs se bagó, se vár, valamiért mégis elnevezték azt is? Ha hoz neki választ a néprajzos ezekre, ő még többet is megtesz annál, amit kér. Mert úgy van az, hogy hiába is olvassa az Élet és Tudományt, meg hallgatja a rádiót, más az, ha nem magának csinálja szórakozásképp, hanem másnak, munka módjára. Úgy mindjárt értelme is van a dolognak. Hát persze, hogy vállalja.

Fél nyolckor a városi készülődik, megy a vonata. Meleg kézfogással köszöni mindnyájuknak a segítséget. Megígéri, hogy küld majd Farkas bácsinak néhány újságot meg könyvet, ami elszórakoztatja. Aztán, ha pár hét múlva eljön, majd beszélgetnek.

Kikísérik a vendéget, aztán ki-ki visszaül a helyére.

– Na, és most Iluska jön. Merthogy őhozzá is jöttem – nevet jókedvűen Pál Gergő. Iluska álmélkodik. Még-hogy őhozzá? Az elnök? Mit akarhat őtőle?

– Hallottam, szeretsz olvasni. Könyveket. Igaz?

– Igaz.

– Aztán sok könyvet kiolvastál-e a télen?

– Hát... olvastam egypárat.

– Aztán tanulni szeretsz-e?

– Nem járok én már iskolába.

– S nem is akarnál? Mondjad!

Iluska halovány, örül is, fél is, aztán csak kimondja:

– Akarnék én, ha lehetne.

Ha itt lenne az anyja, nem beszélne ilyen bátran. De nagypapja előtt lehet.

– Hát látod – folytatja az elnök –, ezért vagyok én itt. Mit szólna hozzá, Farkas bátyám, ha kitaníttatnánk? Elmenne gépíróiskolába, és ha elvégezné, bejönne mellém az irodába dolgozni. Okos kislány ez, hamar megtanulná, amit kell.

Iluska még soha nem volt olyan boldog, mint most. Öreg Tornyi Farkas látja, hogy nagyon a kedvére való az elnök ajánlata. Újra lehajol a fűzfavesszőkhöz. Nem lehet erre azon nyomban okosat felelni, hiába sürgeti a Pál Gergő. Igen, ő is tudja, hogy Iluska jóra való, ügyes, okos meg minden. Azt is köszönni kell, hogy órájuk gondolt a tanács, segíteni akar az árván. De nem olyan könnyű ez. Julit is meg kell kérdezni, mégiscsak az ő lánya. Aztán meg ... ki fog kapálni, ha a leány iskolába megy?

Ezt hangosan meg is kérdezi.

– Hogy ki? – nevet az elnök. – Az is el lesz majd igazítva. Az a fontos, hogy mindenki azt csinálja, amire tehetsége van. Iluska okos, hát tanuljon. Aki meg bírja erővel, az kapáljon. Meg aztán jönnek majd a gépek! Na, gondolják meg jól! Egy hét múlva megint eljövök.

9.

Öreg Tornyi Farkasra egyszerre szakadt rá a nagy magányosság. Augusztus végén Iluskának összepakolták a párnát-dunnát, elment a városba tanulni. Sírt szegény kislány, na persze nem a szomorúságtól. Csak az izgalom, a félés mindenféle új dolgoktól előcsalja

még a bátrabból is a könnyet. Iluska meg félénk gyerekek, sose volt el hosszabb időre hazulról. Dehát majd megszokja. Négy év az elég sok, ennyi idő alatt tán el is felejtí a falut. Az is lehet, hogy vissza se jön, úgy meg-tetszik neki a városban.

Már a városi szokásokat is fölvette. A múltkor is, amikor hazajött, azt mondta az anyjának, hogy őt ezen-túl Icanak szólítsa, mert az iskolában így hívják a tár-sai. A haját is kibontotta, csak úgy lógott az a hosszú haj a hátán, csapkodta ide-oda. Úgy kellett az anyjának ráripakodni, hogy kösse össze, ne lógassa bele min-denbe. Megtette ugyan, de durcásan összeszorította a száját, többet nemigen szólt. Az a szelíd, félénk gye-rek! Egészen elrontják abban az iskolában.

Így hát már egyik lány sincs a háznál. A munka több lett, a csönd nagyobb. Az őszi betakarulásnál nem ér rá ezen tépelődni az ember. Naphosszat a mezőn van, meg a hegyen, Julissal ketten nem is győzik.

De a hosszú esték még hosszabbak lettek. Julis keveset ül otthon, kujtorog, mint mások. Kevesebb a mosni-főznivalója, hát csak megy hazulról. A rádió ma-radt az egyetlen társaság. Igaz, moziba is mehetne, az is van egy héten kétszer, de valahogy nem szokta meg. Pedig, ha egyszer elmenne, akkor már menne többször is. Ebben az egyben, maga se tudja mért, de nem az a bátor, magamutató ember. Talán mert ha elmegy, ott fűvel-fával beszédbe kellene elegyedni, márpedig ő igen hozzászólt a hallgatáshoz. Nehezen bújjik ki az ember a bőréből. Lehet, hogy vesz egy tévét, már van az elnöknek meg az iskolának is. Esténként, ha nincs mozi, odajárnak az emberek. Azt mondják, az minden mozinál többet ér. Akkor aztán házhoz jön a mozi, nem fog unatkozni télen. Megvette a kályhát is, szokás vagy nem szokás, befűt a szobába, csavarogjon a Juli, amerre akar.

Fölvidul ezen. De aztán eszébe jut a Pál Gergő, s elkomorodik. Mert úgy van az, hogy amíg van mért harcolni, bármilyen nehezen dolgozik is, addig nem kódis az ember. De ha nincs meg a föld, ami az egész életet jelenti, ülhet ölbetett kezekkel a gazda, szívhatja a pipáját naphosszat, csak kisémmizettnek érzi magát.

Öreg Tornyai Farkas maga sem tudta, szidja vagy áldja az elnököt. Nem lehet megszokni azt az érzést, hogy nincs földje. Pedig amikor aláírta a papírt, tudta, mit csinál. Meggondolta jól. A lányoknak nem kell az

örökség, mihez kezdenének vele? Az egyiknek iparos az ura, nem ér az rá a földet túrni. A másik kisasszony, lesz, titkárnő vagy ilyesmi, az sem fogja a kezét kapá-val töretni, meg ideje se lesz rá. Ő vajon meddig bír dolgozni még? Iluska a nyáron itthon volt, mégis fi-zetni kellett a kapalásért. Mi lenne ezután? Julinak is egyre jobban búzlik a munka, többet van a tükör előtt, mint a hátsó udvarban. Még ő bízta az apósát, ami-kor jöttek az agítalók, hogy írja csak alá, mit csinálna a földdel?

Így hát aláírta, majdnem elsőnek a faluban. Elsőnek azok között, akik számítanak. A Pál Gergő nagyot kur-jantott, örömeben megölelte. Hát persze, gondolja büszkén az öreg, ha ő aláírta, mások is meg fogják tenni.

Őneki azonban kijöttek a könnyei, bárhog is titkolta. Mert nem mindegy az, egy élet munkáját egy perc alatt eldobni! Fia talabb korában büszke volt rá, hogy neki nem kellett osztani. A fia mellette maradt, ha traktoros lett is, sokat dolgoztak együtt. De azon a napon, amikor lemondott mindenéről, lefekvés előtt föl nézett a felesége fiatalkori fényképére a falon, és keserveset sóhajtott. Hát mért volt az a sok szenvedés, mért volt a korai halál? Ha lenne még két-három gyereke, lány vagy fiú, mindegy, csak könnyebben viselné az öregséget. A föld az így se, úgy se maradt meg.

Napközben könnyebb, nem ér rá gondolkozni. De este csak ül a padon, meg-megszívja pipáját, ül, és eszében régi dolgok járnak. Nincs kedve a rádióhoz, nincs kedve a vacsorához, lefeküdni sincs. Magyaráz-gatja magának, hogy így van ez rendjén, így halad a világ, Iluska tanul, a föld mindenkié, neki meg milyen könnyű lesz eztán. A háztáji ad egy kis munkát, a téasztól kap nyugdíjat, úri módon élhet. Juli az álla-tokat rendezí, ő se szakad bele a munkába, lesz úgy, hogy délután leülhet pihenni. Meg aztán ott a hegy. Azt nem vették még el. Most majd lesz ideje megújítani. Öregek a tókék, rájuk fér. Hallott a rádióban új faj-tákról, a következő tavasszal rendel belőlük kipróbá-lásra.

Így töpreng magában öreg Tornyai Farkas. Tudja, hogy jól csinálta, de sokszor el kell ismételnie nap-jában. Olyan ürességet érez, amelyet akkor érzett, mi-akor a fiát elvesztette. Ahogy múlik az idő, úgy hiányzik az is. Nem igaz, hogy az idő gyógyít. A nagy fájdalom

elmúlt, az úr azonban egyre nagyobb. És így van ez a földdel is. Már nem siratja, de belül egyre nő az úr. Fia, földje, unokái.

És ma van a napja annak, hogy teljesen magára marad. Mert Julis ma nem főz vacsorát, odarak az apósa elé egy tányérba kenyeret, szalonnát meg egy hagymát, és azt mondja:

– Egyen apám, ma nem érek rá mást csinálni.

Azzal kimegy a konyhából. Hallatszik, ahogy nyitja-csukja az ajtókat. Darab ideig csönd van, aztán jön újra, sebtében dobál bele mindenféle holmit egy táskába, aztán odaáll az apósa elé:

– Apám, én most elmegyek.

– Jól van. Máskor nem szoktad mondani, mégis elmegy. Hát csak menj most is.

– De én úgy megyek, hogy nem is jövök vissza.

– Hol akarsz alunni?

– Értse meg apám, én nem alunni megyek. Én elköltözök, azér nem jövök vissza. Itt hagyom a maga házát.

Öreg Tornyai Farkas szeme megfakul. Szájában megáll a falat. – Érttem. Hát... Menj csak. Ami tied, vidd.

– Meg se kérdezi, hova megyek?

– Majd megmondod, ha akarod. Ha meg nem, úgylát hiába kérdem. Menj csak, biztos várnak.

– Apám, értse meg, én nem bírok egyedül élni. Megöl ez a csönd, ez a némaság, halálosan unom az egyedülét. Én még fiatal vagyok, nem temetkezhetek el egy öregemberrel a nyakamon. A lányoknak nincs szüksége rám. Apám is meglesz magába, amíg Iluska haza nem jön. Lássá, nem kell a földdel se harcolni többet, ami kell, megterem a ház körül. Aztán hazajön Iluska, s ketten lesznek. Ha meg férjhez megy, megint lesz család is maga körül. Ne haragudjék rám!

Öreg Tornyai Farkas föl se néz a magyarázkodásra. Eszik tovább.

– Nem mondtam egy szóval se, hogy maradj. Nem köll magyarázkodni. Eridj!

Juli még mondana valamit, tétován mozdul keze, szája, aztán dacosan megfordul. Amikor utoljára jön ki a szobából, tele a keze a holmijával. Beszól a konyhába:

– Az egyik dunnáér még visszajövök. A másikat itt hagyom Iluskának.

Az öreg nem válaszol. Juli azt hiszi, haragszik. Pedig a falatot gyürködi a torkán, ami sehogy se akar lemenni.

10.

Megint betakarta a falut a hó. Úrangyalára harangoztak éppen, úgy este hét után, amikor megindult a hóesés. Már délután beborult, egyforma szürkéség takarta az eget, lehetett látni, hogy megéri az idő, s lesz ebből valami. Aztán este, mintha csak a harangszóra várt volna, elkezdett esni. Nagy, puha pelyhekkel kezdte, elolvadt mindjárt, ahogy leért. Az ember ha tenyérébe vett akár egy pelyhet is, csurog víz lett tőle, akkor a pehely volt. Félóra múlva aztán apróra váltott. Olyan sűrűn esett, látni nem lehetett tőle.

Régen fehér lett minden. Legalább eltakarja a nyomorúságot, mondják ilyenkor az emberek, akik, ki tudja mért, de úgy szeretik, ha fehér a karácsony.

Öreg Tornyai Farkas söpör a háza előtt. Maga végzi, nincs, ki megtegye helyette. Szerencsére nincs összefagyva, könnyen viszi a söprű a havat, na meg a vállalai is bírják, nem olyan sok az a hetven év. Csak a cipekedést nem bírja, a lába, az gyengébb.

Miközben söpör, elgondolja, hányszor megtette már ezt karácsony szent reggelén, egyedül is, aztán a gyerekekkel is, később meg az unokái is sokat visongtak a szálló porhónak körülötte.

Aztán meghalt a fia egy balesetben, az unokák elkerültek a háztól, Juli, a menyé is itthagya a kántor kedvéért. Ma újra csak egymagában csinálja az utat a hóban, időben, hogy mire felcsicszen a reggel, és jönnek a népek a templomba, kész legyen a járda is, az udvar is.

Még a hidat is letisztítja. Nem mintha várna valakit, de úgy nyugodt a lelke, ha minden a régi van. Aki jöhet, a járdán jön végig, talán Iluska lesz az, talán a menyé is, bár azon se csodálkozna, ha az ünnepen magára maradna.

Valamikor, igen. Valamikor igazi ünnep volt a karácsony, öten is ültek az asztal körül, a fa alatt. De hol van az már. Előregedtek az évek, előbb-utóbb mindenki magára marad.

Tiszta a híd, a járda, út vezet hátra a favágítóhoz, az ólakhoz meg az árnyékszékhez, nincs mit söpörni. Be

kell tenni az ágsöprűt a kamrába, megtömni jól a fűrészesporos kályhát, s azzal kész.

Rend van a kamrában, de azért odébb tolja a vödörket, más helyet keres a fűzkosaraknak, összébbkotorja lábával az odakészített fűzveszőket. Áll még egy kicsit a kamraajtóban, aztán elindul befelé a házba, miután gondosan leverte bakancsáról a havat. Elmosolyodik magában, amikor rá gondol, hogy mit mondott a múltkor Iluska. Hogy a városi népek csak papucsban járnak a lakásban. Naiszen! Jól nézne ki a falusi ember, ha egy nap ahányszor ki-be jár, annyiszor lehúzná a küszöbön a csizmát, bakancsot.

Az ajtó előtt megtörli lábát az odakészített rongyban, vár egy keveset, aztán megnyitja az ajtót. A konyha hideg, barátságatlan. Az asztalon ott a sült tyúk, a menyé hozta tegnap, útközben adta be az éjféle misére jövet. Még meg sincs kezdve. Tegnap éjfél után nyers sonkát vacsorázott kenyérral meg hagymával a kertből behozott kis fenyőág mellett.

Rövid pillantást vet a hideg tűzhelyre. Meg se rakta reggel a tüzet. Minek pazálná a fát, a fűrészespor olcsóbb, meg az ünnep is nagyobb, ha a szobában tölti az ember.

Mielőtt leülne, még van mit tenni. Megkeresi a petroslos üveget, önt egy kicsit a hamufogóba hintett fűrészesporra, meggyújtja, és betolja a helyére. Fölemeli a kályhatetőt, elégedetten bólint. Kis idő múlva olyan meleg lesz, tán még ingre is lehet vetkőzni. Leül az ágyra, bekapcsolja az éjjeliszekrényen álló rádiót. Ül, hallgatja a gyerekeknek való karácsonyi versikéket, nótákat. Aztán megmérgeződik és kikapcsolja. Én különbet tudok, dünnyögi, combjára könyököl, fejét lehajtja, úgy dúdolgat a rongyszőnyegnek bólogatva egy régi dallamot.

Fölneszel. Hangokat hall az ablak alatt, de csak a templomból jönnek. Kilenc óra, most van a kismisének vége. Néz az ajtóra, mintha várná, hogy ide is hazajöjjenek az asszonyok. Sóhajt kicsit, kiegyenesíti a hátát, nem kényelmes az ágy szélén ülni. Leül az asztal melletti támlás székre, aztán gondol egyet, és odaviszi a kályha közelébe, odaül. Így se jó, a székhát túl merev, így meg a dereka fájdul meg. Kéne egy jó fotel, igaz is, volt egy fonott nád karosszék, csak elrongyolódott rajta a nád, ha megjavítaná, jó lenne. Felélénkül, indulna is előkeresni, aztán eszébe jut az ünnep, máma nem lehet dolgozni.

Na, majd ünnepek után megjavítja, ha megvan még valahol.

Odamegy az ablakhoz. Most az első szobában van, mióta magára maradt, gyakran bejön ide, és most az ünnepekre itt rendezkedett be. Nem szokta még meg, de szívesebben van itt, mint a magáiban, egy kis változatosság jót tesz az embernek. Itt nagyobb az ablak, világosabb van, ide a nap is besüt, ha nincs beborulva.

Fölpillant. Oszlófélben a fellegek, tán ma is kisüt, fényes, fehér ünnep lesz. Lopva nézi a népeket, nincs-e köztük valamelyik, Iluska, vagy a Juli, aztán visszamegy a székhez. Ül. Nézi a pirosodó kályhatetőt. Hatalmas teher a vállán a csönd, le kéne rázni valahogy. Túl meleg is van a kályha mellett.

Föláll, meghúzogatja magát, aztán átmegy a konyhán, át a maga szobájába. Útja közben megint ránéz az üres sporheltre meg a tyúkra az asztalon. Nem éhes, de mintha hiányozna a gyomrának valami.

Eszébe jut, hogy kapott egy könyvet az igazgatónéától, olvasásra, egy vastag lapos, régi könyvet valami kanizsai családról. Az jó lesz tán, valamikor ott volt katona Kanizsán. Visszamegy érte, nézi a címét: A virrasztó asszony. Bólint rá. Ő meg a virrasztó ember, ebben egyformák. Az asztalra könyököl, és olvasni kezd.

Lassan olvas, minden szót megrág, időnként elgondolkodik. Aztán újra a könyvbe üti a fejét. Olvas déli harangszóig. De mintha nem lenne ott egészen, hol ez, hol az jut az eszébe, és mintha a gyomra se lenne egészen rendben. Egy kis pálinka biztosan segít. Fáradtságosan áll föl, hogy kivegye a kis demizsont a konyhaszekrény sarkából. Meghúzza. Visszanyomja rá a foszlott gyékénydugót, de nem rakja a helyére, hanem beviszi magával a szobába. A tyúkra az asztalon már rá se pillant.

Bent a szobában áll egy kicsit. Ránéz a könyvre, ránéz az ágyra. Az ágyat választja. Rádól a takaróra. Eszébe jut a felesége, aki ezért mindig megszidta, dacosan vállat von, aztán lemondóan hümmönt. Már csak magának tartozik számadással.

A pálinka elálmosította, csendben, behúnyt szemmel fekszik. Tudja, hogy ha most elalszik, éjszaka valóban virrasztani fog, de nem törődik vele. Szól ugyan mellette megint a rádió, de nem hallja. Felálomban lát-

ja magát, megy a hegyre, tavasz van, és a kertkapunál újra a kisunokái várják.

11.

Elmúlt egy év, elmúlt kettő, ősz lett megint. A szürke, ködös égből hidegen szítal az eső. A megsárgult, megtöppedt falevelek gyűrődéseiben megül a víz, elnehezülve, súlyosan hullanak a földre. Gubbaszt az aprójszág, a tyúkok, kacsák fázósan bújnak ólba, hidas alá. Aki teheti, behúzódik a házba, de legalábbis a pajtába, istállóba.

Ez az egész ősz ilyen. Szeptember végén elkezdte, azóta szinte állandóan vagy az eső, vagy ez a hideg köd nehezíti a munkát. Lassabban megy a betakarulás, nem úgy, mint máskor. Szüretkor is esett, ázott levelek közüül kellett a fürtöket kivágni. Hol van a régi szüretnek hangulata? Bár lehet, hogy nemcsak az eső miatt nem visszhangzik a hegy a kurjongatásoktól. Este a prés mellett se danolnak a szüretelőik, hiába isszák a tavalyi bort a libapecsenyére. Valahogy minden szürke lett, nemcsak a látóhatár. Nagyt változott a világ.

Öreg Tornyai Farkas ballag a hegyre. Akármilyen az idő, minden nap kimegyen. Mert mit csináljon az, aki megszokta a munkát? Az itthonit elvégezte, a hegyen meg mindig akad valami. Ha más nem, az elkorhadt karókat kicserélni, a régít föl vágni, csomóba rakni a pincefal mellé, ahol nem veri úgy az eső. Jó lesz tüzelőnek. Befűt egy kicsit, a vaskályha hamar kiadja a meleget. Fölfűzi a paprikát, amit a múlt délután csak úgy leöntözött a sarokba. Aztán majd csak elmegy ez a nap is. A kályha tetején süt egy kis krumplit, lábossal letakarja, úgy hamar megpuhul. Itt a tarisznyában egy kis szalonna, kenyér, hagyma meg akad hozzá a hegyen, el lesz látva mára. Bort iszik rá, üldögél egy kicsit a melegben, mi kell egyéb? Délután hazajön, megveteti az aprójszágot meg azt az egy tehenet, amit meg hagytak neki, megfej, előnti a tejet, mindig van, ki jön érte, aztán elrádióztat lefekvésig. Az is lehet, hogy lefekszik, és úgy hallgatja a rádiót. Sőt, még az Élet-tudományt se olvasta ki egészen. Mióta nem Juli dik-tál, akkor fekszik, kel, mikor jólesik. Bár reggel sose lustállkodik, megszokta a koránkelést. Meg a jószág is várja. De este azt csinál, amit akar. Jobb a dolga, mint eddig bármikor.

Átmegy az utca túloldalára, ott jobb a járda, fa sincs annyi az árokparton, nem csurog a nyakába a víz. És főleg nem kell elmenni a tanács előtt, ahol mindig ráköszönnek az ablakból. Iluska is, a föld is a Pál Gergő rovasán van.

Hiába megy át azonban, az elnök hangja utoléri:
– Farkas bátya! Farkas bátya, hallja?

Odanéz. Kinn áll az elnök a lépcsőn, hevesen intget neki. Hát ez meg mit akarhat? Megáll, odaköszön.

– Győjjék már át, mondani akarnék valamit!

A szőlőt nem adom, gondolja elszántan az öreg, és lassan átmegy az úton.

– Jöjjön Farkas bátyám, van magának itt valami.

Bemennek az elnök szobájába. Odabent van az orvos is, meg egy fiatal nő, akit sose látott. Olyan diákforma.

Öreg Tornyai Farkas zavartan rázni kezdi kalapjáról a vizet. Leül a székre, amit kínálnak neki. Jobban érezné magát, ha nem a viselő ruhája lenne rajta, meg ha nem ez a sáros bakancs húzná a lábát. Elnézést is kér miatta, de az elnök legyint:

– Ne zavartassa magát, bátya. Ismerkedjenek össze. Ő Pataki Zsuzsa, az új védőnő. Ide helyezték a faluba, a doktor úr mellé.

Öreg Tornyai Farkas tudja az illetet. Előrehajol a székből, megemelkedik, amint kezét fog a fiatal nővel.

– Akkor mostantól egészségesebb lesz a falu – mondja hangosan, de magában csodálkozik. Mert minek két nő egy orvos mellé? Hiszen mellette dolgozik a bábaasszony is, Mihókné, aki húsz éve van itt a faluban, s hogy nem otthon szülnek már az asszonyok, ápolónő lett belőle – vagy ilyesmi. De nem mutatja csodálkozását. Azt azonban kifejezi, hogy minek kell ő is ehhez. Pál Gergő nevet:

– Hát nem is azért, Farkas bátya, hogy engedélyezze. De valamit kérdezni akarunk magától. Mind a ketőjüknek jó lenne, ha beleegyeznek. Azt hiszem.

– Hát mondjad.

– Tudja bátyám, ennek a lánynak lakni kell valahol. Neki meg a Dóra tanítónőnek szerziünk majd egy szolgálati lakást, ahol ketten ellehetnek. De addig is... Szóval úgy gondoltuk, magának van egy üres szobája, ha azt kiadná neki, lenne hol laknia. Maga se lenne egyedül, meg egy kis pénz is állna a házhoz.

Öreg Tornyai Farkas nagyt néz. Ezt aztán jól kifundálták! Biztos, hogy a pénznek mindig van helye, de

hogyan lakna meg vele egy fiatal nő? Julinak ugyan nincs már semmije az első szobában, fűteni is lehet ott, de hátha ez a védőnő a városról jött, s más szokásai vannak? Ha nem szokta a falusi életet, nem lesz könnyű dolga míg beleszokik. Másfelől az is igaz, bárkihez megy lakni a faluba, még mindig őnála a legjobb. Ámde ő, öregember léteére hogy fog hozzászokni ennyi év magány után a társas élethez? Az elnök biztosan azért gondolt őrre, mert látja rajta, hogy nehezen viseli az egyedüllétet. Meg kell ezt fontolni jól. Öreg Tornyi Farkas föláll a székről. Nem szokott ő semmi dolgában hirtelen dönteni. Lassan ejti a szót: – Köszönöm az ajánlatot. Megtisztelnék vele. Ha jövök visszafelé, be-szóllok, s megmondom, mire jutottam. Na, Isten áldja magukat.

Fölállnak azok is, köszönnek. Az elnök még utána szól:

– Ha későn találna megjönni, kopogjon be nyugodtan hozzám. Sötétedés után otthon leszek.

12.

Öreg Tornyi Farkas meg folytatja az útját a hegyre. De mennyivel fürgébben rakja a lábát, mint amikor elindult! Nem látja a ködöt, nem veszi észre, hogy bakancsa, nadrágja csurom sár, nagyot köszön minden szembejövőnek. Az emberek megfordulnak utána:

– Hát ebbe mi ütött megint?

A dombon fölfelé lelassít. Félúton megáll, kifújja magát. Észreveszi, hogy elállt az eső, és mintha a köd is messzibb ment volna. Valami jót, valami meleget érez a szíve körül, amint lassan kerülgeti a kátyúkat az úton. Nem érti. Hisz még nem döntött, magához fogadja-e a lányt a tanácsról.

Ahogy fölér a tetőre, meglátja azt a földdarabot, ami pár éve még az övé volt. Szokás szerint sóhajt egy nagyot. De most nem száll köd a szemére, szívére. Sőt. Úgy látja, egyre tisztul.

Fölnéz az égre. Könnyebbedett lábbal indulna neki a kis lejtőnek, de egyszerre megáll. Mintha valami megütné hátulról, muszáj megfordulnia. Pedig jó ideje már, hogy ránézett a Varga Gizi kapujára.

A kertajtó kilincse vonzza a tekintetét. A kilincs mozdul, lassan, nyekergősen megindul a kiskapu befelé. Öreg Tornyi Farkas ütötte nézi.

Egy kisgyerek áll a kapuban, egy egészen kis gyerek. Nagy szeme komolyan néz az öregre. Nézi mosolytalanul, csodálkozva, de egyáltalán nem riadtan.

Öreg Tornyi Farkas megrendülten áll. A kis arcból a fia szeme néz, a fiáé, aki az egyetlen volt, és akivel most mintha újra találkozna. Gondolatlanul nyújtja a gyerek felé a kezét. Nem is a kezét, csak a bal keze mutatóujját, úgy, ahogy sok-sok évvel ezelőtt, egy másik életben szokta.

A gyerek megragadja a bütykös ujját, még most sem szól, de a tekintete nevetőssé válik. Szólke kis feje belesimul a nagy tenyérbe. Nini, épp ott a forgó a hajában, ahol az Endre gyereké volt.

– Mi neved? – kérdi az öreg, hogy valamit mondjon.

A gyerek felelne, nyitja a száját, de ekkor a kert mélyéből kiáltás hallatszik:

– Endri, hol csavarogsz? Gyere csibém, mert megissza a cica a tejcskédet!

– Igya meg! – kiált a kis haszontalan, és egyszerre felélénkül. Hova mész?

– Megyek a hegyre. Eljössz-e velem?

A gyerek ránéz az öregre. Láthat a szemében valamit, mert egyszerre kiabálni kezd a ház fele:

– Mama, én is megyek a hegyre!

– Kivel akarsz elmenni, csibém?

A gyerek nem felel, csak megfogja újra az öreg kezét, és húzza maga után:

– Gyere, papa, menjünk a hegyre!

– Haragudni fog öreganyád.

Németh János: Csodaszarvas,
a ZALA'ART 2000 című kiadványból